

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
060108

DOM
2016-12-21
Stockholm

Mål nr
M 1413-16

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Vänersborgs tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2016-01-29 i mål nr M 834-15, se bilaga A

KLAGANDE

1. B

2. C

3. D

4. E

5. F

6. G

7. H

8. I

9. J

Dok.Id 1305303

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 2290 103 17 Stockholm	Birger Jarls Torg 16	08-561 670 00 08-561 675 50	08-561 675 59	måndag – fredag 09:00-15:00
		E-post: svea.avd6@dom.se www.svea.se		

10. K

11. L

12. M

13. N

14. O

15. P

16. Q

17. R

18. S

19. T

20. U

Ombud: V

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen

DOM

M 1413-16

21. X

22. Y

23. Z

24. Å

25. Ä

26. Ö

27. AB

MOTPART

1. Dalslands miljönämnd
Box 19
668 21 Ed

2. Länsstyrelsen i Västra Götalands län
403 40 Göteborg

3. Rabbalshede Kraft AB, 556681-4652
Marknadsvägen 1
457 55 Rabbalshede

Ombud: AC

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen

DOM

M 1413-16

SAKEN

Tillstånd till vindkraftsverksamhet, Vindpark Holmevattnet, i Dals-Eds och Färgelanda kommuner

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

Med ändring av punkterna 2 och 3 i mark- och miljödomstolens domslut upphäver Mark- och miljööverdomstolen Länsstyrelsens i Västra Götalands län, miljöprövningsdelegationen, beslut den 22 januari 2015, dnr 551-42500-2013, och avslår Rabbalshede Kraft AB:s ansökan om tillstånd till vindkraftsverksamhet på fastigheterna AO, AP och AQ, AR och AS i Dals-Eds kommun samt AT i Färgelanda kommun.

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

J och **K** har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen med ändring av mark- och miljödomstolens dom ska upphäva miljöprövningsdelegationens beslut och avvisa ansökan om tillstånd till vindkraftsverksamhet.

C, Å, O, R, U, P, Q, L, M, Z, Y, X, D, B, T, S, Ö, Ä, N, E, F, I, G, H och **AB** har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska upphäva mark- och miljödomstolens dom.

Rabbalshede kraft AB (bolaget) har bestritt överklagandena.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län har motsatt sig klagandenas yrkande om ändring av mark- och miljödomstolens dom. Länsstyrelsen har även föreslagit att vindkraftsetableringens påverkan på tjäder ska följas upp i ett kontrollprogram.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

J och **K** har anfört samma grunder som i underinstanserna med följande förtydliganden och tillägg:

Miljökonsekvensbeskrivningen saknar redovisning för hur vindkraftverken kommer att påverka den ekologiska statusen och miljö kvalitetsnormen för Örekilsälven och Kärnsjön. Miljökonsekvensbeskrivningen innehåller inte någon konsekvensanalys av hur ingreppen i naturen och i det vattenskyddsområde där tre av vindkraftverken avses uppföras kommer att påverka Kärnsjön som dricksvattentäkt. Det saknas en geologisk eller hydrologisk undersökning avseende hur sprängnings- och schaktningsarbeten kommer att påverka tillrinningen till Kärnsjön via Örekilsälven. Det är inte redovisat

hur bolaget avser att säkerställa att vattentäkten inte förorenas. Det saknas också utredning avseende riskerna för hur kringliggande våtmarker dräneras vid kabeldikning. Det stämmer inte att våtmarker saknas eftersom det finns sumpskog. Flera av transportvägarna som illustreras i miljökonsekvensbeskrivningen tangerar sumpskogsområden. Våtmarkerna utgör buffertar vid störtregn och är flödesdämpare för tillflöde till Öreskilsälven. Miljökonsekvensbeskrivningen tar inte upp att vindkraftverken kan tillverkas i Kina med avsevärda utsläpp som följd och inte heller utsläppen som sker i samband med transporter och cementproduktionen till betongfundamenten. Bristerna är så väsentliga att miljökonsekvensbeskrivningen inte kan läggas till grund för prövningen av verksamhetens tillåtlighet.

Länsstyrelsens beslut i detta ärende omfattar inte åtgärder som kräver tillstånd eller anmälan för vattenverksamhet. Det finns inget underlag för länsstyrelsens ställningstagande att risken för påverkan på Kärn sjöns vattenskyddsområde är obefintlig.

Området där vindpark Holmevattnet planeras att byggas är av riksintresse för naturvården och utpekats som särskilt värdefullt enligt rapporten 2005:34 ”Kommunala vattenskyddsområden i Västra Götaland”. Riksintresset bör hindra etableringen av vindkraftsparken.

I mark- och miljödomstolens avgörande saknas en analys avseende brand och stora haverier. Det saknas statistiskt underlag som stödjer att det är låg sannolikhet för skogsbränder eller allvarliga olyckor. Släckningsarbete är mycket svårt och det är svårt att ha en uppfattning om ett eventuellt brandbeteende. Det är därför oklart hur en eventuell brand skulle påverka vattenskyddsområdet.

Holmevattnet är utpekats som ett tyst område. Enligt MÖD 2008:41 får den ekvivalenta ljudnivån utomhus vid bostäder inte överskrida 35 dB(A). Av Naturvårdsverkets riktlinjer för buller framgår också att för buller från verksamhet som innehåller impulsjud eller hörbara toner bör värdet vara 5 dB(A) lägre. Värdet 35 dB(A) bör då inte överskridas vid bostäder och värdet 30 dB(A) bör inte överskridas i områden med lågt bakgrundsljud.

**C, Å, O, R, U, P, Q, L, M, Z, Y, X, D, B, T, S, Ö,
Ä, N, E, F,
I, G, H och AB** har anfört i huvudsak följande:

Miljökonsekvensbeskrivningen saknar geologisk och hydrologisk undersökning. Det har inte tagits hänsyn till att tre verk placeras inom vattenskyddsområde.

Miljökonsekvensbeskrivningen beskriver inte miljökonsekvenserna och riskerna med uppförandet av vindkraftsparken eller hur parken påverkar den ekologiska statusen och vattenskyddsområdet enligt ramdirektivet för vatten. Tre av vindkraftverken kommer att uppföras inom vattenskyddsområde för Örekilsälven, vilken är belägen inom tillrinningsområdet för Kärn sjöns ytvattentäkt. Täkten försörjer Lysekils kommun och till viss del även Munkedals kommun med dricksvatten. Vägarna i området har inte den standard som tål tunga transporter. Det måste därför till ett omfattande vägbygge med utfyllnad av bergkross, dikning och uträtning av väg för att klara tunga transporter samt långa vingar. Markarbeten innebär en risk att vattentäkten förorenas.

Miljökonsekvensbeskrivningen beskriver inte heller effekter på djur- och växtlivet eller konsekvenserna av haveri, olyckor och brand. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap har i annat ärende uppgett att skogsbränder orsakade av vindkraftverk är mycket svåra att utföra insatser mot.

Ett av vindkraftverken är placerat inom riksintresse för naturvård. Riksintresset bör ges företräde framför vindkraftsetableringen.

Den fågelinventering som presenterats stämmer inte med den information som klagande och boende i området har. Spelplats för skogshöns finns inom området. En spelplats är inte en isolerad plats i området. Dessutom kan nattskärran lägga bo precis var som helst, vilket medför att arten utsätts för stora risker och kan få boet förstört. Förutsättningar för dispens saknas och verksamheten är därför olämpligt lokaliserad.

C, Å, L, M, B, D, T, S och **AB** har tillagt i huvudsak följande:

Den rika tjäderförekomsten liksom förekomsten av flera andra skyddsvärda fågelarter inom området har förbigåtts i beslutsprocessen. I övrigt hänvisar de till AV rapport genom U yttrande.

Vid bl.a. en fastighet i Hedekas finns träd bakom bebyggelsen men trots det har fastighetsägaren tvingats byta fönster med mera på grund av buller. Därför stämmer inte bolagets påstående om vindbrus och bedömningen om att vindskyddat läge inte föreligger vid fastigheten AU.

T och **S** har för egen del även tillagt följande:

Med hänsyn till den undermåliga fågelinventeringen, ifrågasätts fladdermusinventeringen. Bolaget har angett att inventering skett i Östra Lerkvillan, vilket inte är realistiskt eftersom det är Västra Lerkvillan som gränsar till området.

U har för egen del gjort följande förtydliganden och tillägg:

Begränsningsvärdet för omgivningsbuller på 40 dB(A) är inte relevant i målet. Riktvärdet ska vara 35 dB(A) eftersom aktuella bostäder ligger i vindskyddade lägen, inklusive hennes fastighet AU. Bullerberäkningarna är felaktigt utförda eftersom de inte överensstämmer med uppgiven energifångst. Vid korrekt utförd bullerberäkning framkommer resultat där bullernivån överskrids. Det anförda framgår av AX rapport.

De uppgifter om fågelobservationer som framkommit ger stöd för att bolagets inventeringar är bristfälliga. En förnyad inventering har skett av ornitolog AV. Genom observationer på plats den 11–13 april 2016 konstaterades att aktuellt område besöks av minst nio tjädertuppar, vilket är mycket ovanligt så långt söderut i

landet. Holmevattnet kan därför betecknas som tjäderskog med höga naturvärden och inte produktionsskog. Tjädern är att betrakta som ansvarsart inom Norden och inom EU ingår arten i fågeldirektivet. En dryg km sydost om Holmevattnet finns ytterligare en lekplats för tjäder. Tjäderpopulationen i området är därmed mycket god. Kring större tjäderlekplatser rekommenderar Naturvårdsverket en skyddszon på 1 km i förhållande till vindkraftverk. Fyra verks tilltänkta placering ligger 150–750 meter från observerad tjäderlekplats. Med beaktande av tjäders beteende kommer ett av verken hamna på själva lekplatsen. Även smålommen, som anses särskilt känslig för vindkraftsetableringar, häckar i området. Det framgår inte av bolagets fågelinventering hur hänsyn ska tas till smålommen. Flera fågelarter i området är känsliga för vindkraftverk. Fyra verk avses att placeras inom nattskärrans skyddszon. Ett verk föreslås att placeras inom smålommens skyddszon. De slutsatser som kan dras från AV inventering är att projektet bör avstyras och att miljökonsekvensbeskrivningen inte innehåller en oberoende studie av häckfåglar.

Dalslands miljönämnd har yttrat sig och angett att risker för Kärnsjöns vattenskyddsområde i huvudsak har beaktats. Ytterligare beredskap inför ett avancerat vindkraftshaveri kan krävas. Detta medför dock inte att vindkraftparken är otillåten. Övriga aspekter som tas upp i överklagan har utretts tillräckligt och bedömts av nämnden och tidigare instanser.

Bolaget har anfört samma grunder som i underinstanserna med följande förtydliganden och tillägg:

AV rapport över observationer av tjäder innehåller vissa felaktigheter beträffande Naturvårdsverkets rekommendationer för arten och dess benägenhet att kollidera med vindkraftverk. Trots detta ifrågasätts inte att observationerna av arten gjorts, eftersom tjäder redan konstaterats vid bolagets inventering och är en vanligt förekommande art i denna del av landet. Tjädern är känslig för störning under spelperioden 1 april – 15 maj. Bolaget har därför åtagit sig att inte utföra skogsavverkning och anläggningsarbeten under den sammanlagda känsliga perioden för tjäder och nattskärria, 1 april – 31 augusti (villkor 6). I frågan om ytterligare restriktioner i förhållande till tjäder skulle vara rimliga att föreskriva hänvisas till

Naturvårdsverkets rapport 6467. Som framgår av artikeln är det primära vid säkerställande av vindbrukets tillåtlighet i förhållande till tjäder att habitatet i stort bevaras, snarare än risken för störning på enskilda individer. Vindparken planeras på en bergsplatå i området som huvudsakligen består av produktionsskog av tall och gran. Vid anläggande av verksplatserna kommer skog att avverkas endast i den mån som är nödvändigt för att på ett säkert sätt komma fram med långa fordon och för att med kranar montera verken. Sammantaget med att inga avverknings- eller anläggningsåtgärder kommer att vidtas under fyra sommarmånader kommer etableringen av verksamheten inte försämra förutsättningarna för berörd tjäderförekomst. Bolaget är positivt inställt till att låta tjädern omfattas av kontrollprogrammet för verksamheten. Utformningen bör bestämmas i samråd med tillsynsmyndigheten (villkor 12).

Som framgår av ansökningshandlingarna baseras ljudberäkningarna på källjudet från det vindkraftverk som vid tiden för ansökans inlämnande bedöms presentera en realistisk verkstyp utifrån vindförhållandena, topografin, avståndet till närmaste bostäder m.m. De verk som i dag bedöms vara aktuella att etablera har ett källjud på 104–106 dB(A). Det slutliga valet av den verkstyp som kommer att upphandlas föregås alltid av förnyade ljudberäkningar för att säkerställa att det för verksamheten föreskrivna begränsningsvärdet för ljud kommer att innehållas. Begränsningsvärdet 40 dB(A) utgör fast praxis. I AY rapport anges felaktigt att begränsningsvärdet 35 dB(A) skulle utgöra fastställd nivå för vindskyddat läge. Frågan om vindskyddat läge berörs inte i den praxis som rapporten hänvisar till. Någon koppling mellan vindskyddat läge och begränsningsvärdet 35 dB(A) finns inte i Naturvårdsverkets rekommendationer om ljud från vindkraftverk. Däremot anges att särskild hänsyn bör tas till bostäder i vindskyddade lägen, dvs. områden där vindhastigheten är 50 % lägre än vid aggregatet. Särskild hänsyn kan innebära sektorsstyrning av verk under vissa förhållanden, inte att den ekvivalenta ljudnivån ska begränsas till 35 dB(A). Ljudpåverkan från verksamheten får inte bli större än den som ska godtas, dvs. 40 dB(A). Fastigheten AU ligger väster om parken vid ängar och skog. Höjdskillnaden mot närmsta fundament på 1058 meters avstånd (verk nr 3) är 70 meter vilket motsvarar 6,6 procent i medellutning. Det finns träd nära huset som kan förväntas ge vindalstrat brus när det blåser. Bolaget bedömer att det inte finns

vindskyddat läge på fastigheten. Fastigheten är därmed inte belägen på så sätt att särskilda hänsynsåtgärder är påkallade.

I samband med införandet av det generella strandskyddet i naturvårdslagen beslutade länsstyrelsen i dåvarande Älvsborgs län den 16 juni 1975 om strandskyddsförordnanden som innebar att endast vissa angivna sjöar och vattendrag omfattades av strandskyddet. Undantaget har förlängts genom Länsstyrelsens i Västra Götalands län beslut den 9 juli 1999. Den ansökta verksamheten berör inte något område som omfattas av strandskydd.

Beträffande riskerna för föroreningar, olyckor, haverier eller brand förutsätts kontrollprogrammet beskriva serviceavtal, ansvarsfördelning mellan vindparkens ägare och den part som har serviceansvaret, säkerhetsåtgärder samt kemikalie- och avfallshantering. Alla driftsatta vindkraftverk har fjärrövervakningssystem. Om en olycka inträffar rapporteras det till tillsynsmyndigheten. Den lokala räddningstjänsten besöker nya vindparker efter inbjudan och förses med kartor som visar uppsamlingsplats vid olycka, vindkraftverkens koordinater samt kontaktuppgifter för vindkraftparken. En karta med uppsamlingsplats kommer även vara uppsatt när vindparken tagits i drift.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län har hänvisat till vad som anförts i tidigare instanser med följande tillägg:

Påverkan på tjäder bör följas upp i ett kontrollprogram. I Sverige är tjädern vanlig och inte upptagen i den svenska rödlistan men ingår i artskyddsförordningens bilaga 1 med beteckningen B, dvs. arter som har ett sådant gemenskapsintresse att särskilda skyddsområden eller bevarandeområden behöver utses. I Vindvals syntesrapport (Naturvårdsverkets rapport 6467) föreslås att spelplatser med många tuppar bör skyddas med skyddszoner kring större och betydelsefulla spelplatser. I rapporten anges buffertzonen 1 km, för spelplatser med mer än 5 tuppar, som en zon där man bör överväga mer detaljerade undersökningar för att anpassa utbyggnaden. Det anges att skyddszonerna inte är vetenskapligt baserade och att de ska vara en utgångspunkt för vidare studier och diskussioner av de lokala förhållandena. Det framgår av rapporten

att författarna inte kan bedöma vindkraftsutbyggnadens effekter på tjäder. Det finns sannolikt en naturlig variation hur tjädern nyttjar området och hur många tuppar som finns på spelplatsen. De nya uppgifter som anförts om tjäder i området medför inte att länsstyrelsen gör någon annan bedömning än den som gjorts tidigare. Då kunskapen om hur tjäder påverkas av vindkraft är bristfällig anser länsstyrelsen att det kan vara lämpligt att för denna vindkraftsetablering följa upp påverkan på tjäder i ett kontrollprogram.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Miljökonsekvensbeskrivningen

Syftet med en miljökonsekvensbeskrivning är att identifiera och beskriva de direkta och indirekta effekter som den planerade verksamheten eller åtgärden kan medföra på

- människor, djur, växter, mark, vatten, luft, klimat, landskap och kulturmiljö,
- hushållningen med mark, vatten och den fysiska miljön i övrigt, och
- annan hushållning med material, råvaror och energi.

Syftet är vidare att möjliggöra en samlad bedömning av dessa effekter på människors hälsa och miljön (6 kap. 3 § miljöbalken).

I en tillståndsansökan är det en processförutsättning att det finns en miljökonsekvensbeskrivning som uppfyller ovanstående krav. En miljökonsekvensbeskrivning ska, i den utsträckning det behövs med hänsyn till verksamhetens eller åtgärdens art och omfattning, innehålla de uppgifter som behövs för att beskrivningen ska uppfylla sitt syfte (6 kap. 7 § första stycket miljöbalken). Detta innebär att en miljökonsekvensbeskrivning som inte är tillräckligt utförlig för att ligga till grund för en samlad bedömning av en verksamhets effekter på människor hälsa och miljön inte kan godkännas. Om bristerna är väsentliga ska ansökan avvisas. Eftersom det under processens gång kan tillkomma nya uppgifter eller framläggas omständigheter som medför att miljökonsekvensbeskrivningen behöver kompletteras vore det orimligt om nytt material inte tilläts tillföras utredningen.

Klagandena har gjort gällande att miljökonsekvensbeskrivningen är behäftad med sådana brister att den inte uppfyller de krav miljöbalken ställer i dessa fall och att bolagets ansökan därför ska avvisas. Genom den förnyade inventering som gjorts av AV får utredningen till viss del anses kompletterad i fråga om inventering och bedömning av tjäder, nattskärra och smålom. Dock kvarstår vissa oklarheter i förhållande till den ansökta verksamhetens påverkan på tjäder, nattskärra och eventuella försiktighetsåtgärder i förhållande till arterna. När det gäller smålommen saknas slutsatser kring arten helt. Dock finns inga tydliga observationer av arten. Enligt Mark- och miljööverdomstolen är miljökonsekvensbeskrivningen trots dessa oklarheter inte behäftad med så väsentliga brister i dessa delar eller i fråga om påverkan i övrigt att den inte kan ligga till grund för den samlade bedömningen av den ansökta vindkraftsverksamhetens effekter på människors hälsa och miljön. Mark- och miljööverdomstolen finner att den i målet aktuella miljökonsekvensbeskrivningen tillsammans med övrig utredning uppfyller kraven i miljöbalken och det finns därför inte skäl att avvisa ansökan på den grunden.

Buller

Innehållande av begränsningsvärdet 40 dB(A) vid bostäder har i praxis bedömts godtagbart för att förhindra att olägenheter för människors hälsa och miljön uppkommer till följd av vindkraftsverksamhet. Vid angivande av detta värde har hänsyn tagits till den osäkerhet som råder om störningseffekten av vindkraftsbuller (jfr MÖD 2003:106 och MÖD 2016:4).

Mark- och miljööverdomstolen har i tidigare avgöranden fastställt att bullervillkor under vissa omständigheter bör bestämmas till lägre nivå än 40 dB(A), om det berörda området är utpekad som tyst område i den översiktplan som gäller för området (se MÖD 2014:36). Dals-Eds kommun har generellt pekat ut hela kommunytan utom delar längs större vägar, kraftledningar, tätbebyggelseområden och längs järnvägen som tysta områden. Den del av den nu ansökta vindkraftsparken som är lokaliserad i Dals-Eds kommun är därför inom utpekad tyst område. Syftet anges vara att främja landsbygdens bebyggelseutveckling. Färgelanda kommun har inte några utpekade tysta områden. Båda kommunerna har i tillägget Vindbruk Dalsland till sin respektive

översiktsplan angett att berörda områden är lämpliga för vindkraft och att begränsningsvärdet 40 dB(A) för buller från vindkraftverk ska gälla vid bostäder. Vilken betydelse en översiktsplan får som underlag i ett enskilt ärende beror på hur konkret och nyanserat planen är utformad (prop. 1985/86:1 s. 267 f.). Översiktsplanen för Dals-Eds kommun kan inte anses vara tillräckligt konkret och nyanserad i vad som avses med utpekandet av tysta områden för att ett lägre begränsningsvärde än 40 dB(A) vid bostäder ska komma ifråga. Eftersom Färgelanda kommun inte har några utpekade tysta områden är någon avvägning mot översiktplanen avseende lägre bullervillkor än 40 dB(A) inom kommunen inte relevant.

Det villkor som fastställts i miljöprövningsdelegationens beslut innebär att verksamheten får bedrivas endast om begränsningsvärdet innehålls vid faktisk drift. Utifrån gjorda bullerberäkningar står det klart att det finns faktiska och tekniska möjligheter att efterleva det uppställda villkoret. Det har i övrigt inte framkommit några andra omständigheter som ger anledning att i målet ställa strängare krav än det i praxis vedertagna begränsningsvärdet.

Påverkan på vattenskyddsområde och miljökvalitetsnormer för vatten

Mark- och miljööverdomstolen instämmer i mark- och miljödomstolens bedömning avseende vattenskyddsområdet. De skyddsåtgärder som bolaget presenterat är förenliga med vattenskyddsområdets bestämmelser och tillräckliga för att upprätthålla dess syfte. Mark- och miljööverdomstolen instämmer också i att miljökvalitetsnormerna för vatten inte bedöms påverkas av aktuell etablering.

Säkerhet

Riskerna för brand, haverier och andra olyckor kopplade till vindkraftsverksamheten är i tillräcklig grad utredda från bolagets sida. Vad klagandena anfört medför inte att verksamheten skulle vara otillåten på den grunden.

Fladdermöss

Liksom mark- och miljödomstolen finner Mark- och miljööverdomstolen att bolagets inventeringar beträffande fladdermöss uppfyller de krav som är ställda genom praxis. Inventeringarna omfattar de arter som är mest känsliga för vindkraft och har utförts vid de livsmiljöer och med de metoder som får krävas vid föreliggande omständigheter. Mark- och miljööverdomstolen instämmer också i att det saknas skäl att ifrågasätta resultaten av inventeringarna. Det finns därför inte anledning att upphäva beslutet på den grunden.

Fåglar

Den fågelinventering som bolaget låtit göra har utförts av Naturcentrum AB 2012. U har här inkommit med en ny fågelinventering, utförd 2016 av AV. Bolaget har inte ifrågasatt riktigheten av de observationer AV gjort. Mark- och miljööverdomstolen ser inte heller några skäl att ifrågasätta dessa. Klagandena har särskilt invänt mot den ansökta vindkraftsverksamheten med hänsyn till påverkan på tjäder, nattskärra och smålom. Fågelarterna finns upptagna i bilaga 1 till artskyddsförordningen (2007:854).

Tjäder

I bolagets fågelinventering angavs att det i området för den ansökta vindkraftsverksamheten uppskattningsvis som mest fanns tre spelande tjädertuppar men ingen spelplats. Genom AV inventering har det nu framkommit att det observerats minst nio spelande tjädertuppar i området, med en större spelplats om ca 10 ha i den södra kanten av området mellan verksplatserna 2–4 och 6. Spelplatsen ligger med sitt centrum mellan 150–750 m från de närmsta verksplatserna. Det anges att så stora tjäderförekomster och spelplatser är ovanliga så långt söderut i Sverige och platsen är, på grund av sina naturvärden, av sådan beskaffenhet att den är väl lämpad för tjädern. Ytterligare en spelplats uppges finnas ca 1 km sydost om Holmevattnet vilket innebär att området är rikt på tjäder.

Genom utredningen i målet har framkommit att tjädern har en begränsad manövreringsförmåga och kolliderar förhållandevis ofta med vindkraftverkstorn eller slungas till marken av turbulensen från rotorbladen. Tjädern anses särskilt störningskänslig på spelplatsen och Naturvårdsverket rekommenderar en skyddszon på 1 km mellan vindkraftverk och större tjäderlekar (fler än 5 tjädertuppar). Tjädern spelar mellan 1 april och 15 maj. I övrigt är inte mycket känt om hur tjädern påverkas av vindkraft.

Villkor 6 i tillståndet har sin grund i skyddet för tjäder och nattskärar. Villkoret har följande lydelse:

Anläggningsarbeten samt skogsavverkning som är en förberedelse för anläggningsarbeten får inte ske fr.o.m. den 1 april t.o.m. den 31 augusti. Detta villkor gäller hela vindkraftsparken med undantag av första delen av infartsvägen, se bilaga 1.

Om det finns särskilda skäl får tillsynsmyndigheten medge undantag.

Länsstyrelsen har angett att eftersom kunskapen om hur tjäder påverkas av vindkraft är bristfällig är det lämpligt att påverkan på tjäder nu följs upp i ett kontrollprogram. Bolaget har uppgett sig vara positivt inställt till att bidra till den allmänna kunskapsinsamlingen genom att låta tjädern omfattas av kontrollprogrammet för verksamheten och att utformningen av denna bör bestämmas i samråd med tillsynsmyndigheten.

Mark- och miljööverdomstolen konstaterar att det är ovanligt att det i dessa delar av landet finns en så rik tjäderförekomst. Området är därför särskilt skyddsvärt. Villkor 6 i tillståndet får i tillräcklig grad anses innebära försiktighetsmått i förhållande till tjädern under dess spelperiod. Dock kvarstår frågan om hur spelplatsen och tjädrarna i området kan komma att påverkas när vindkraftverken är uppförda och i drift. Det står klart att tjädern är en fågelart som kan påverkas negativt av vindkraftetablering. Det är den som söker tillstånd för att anlägga och driva vindkraftsverksamhet som har att utreda verksamhetens påverkan på fågellivet. Bolaget har i målet uppgett sig vara villigt att införa uppföljning av vindkraftverkens påverkan på tjäder i kontrollprogrammet. Att en uppföljning i kontrollprogrammet skulle bidra till den allmänna kunskapsinsamlingen kan, enligt Mark- och miljööverdomstolen, inte ensamt

ses som en försiktighetsåtgärd till skydd för en artförekomst i det specifika fallet. Eftersom det är osannolikt att en sådan uppföljning skulle kunna förhindra en negativ påverkan på tjädern efter det att vindkraftverken är uppförda kan det därför inte vara tillräckligt som försiktighetsåtgärd.

Nattskärria

Av utredningen i målet har framkommit att nattskärran nattetid fångar insekter i luften och därför kan vara mer utsatt för kollisionrisk än andra fåglar, eftersom vindkraftverk ibland drar till sig insekter. Mark- och miljööverdomstolen anser att bolagets utredningar i fråga om nattskärran i stort uppfyller de krav som enligt praxis ställs på inventeringar och resultat av dessa. Domstolen kan dock konstatera att bolaget endast inventerat nattskärran vid ett tillfälle. En inventering av nattskärria bör sannolikt ske vid fler än ett tillfälle för en rättvisande bild av artens förekomst och utredningen i denna del är därför till viss del bristfällig.

Smålom

Genom AV fågelinventering har framkommit att smålom hördes flyga mellan fiske- och häckningsplats och troligen häckar i området. Holmevattnet är troligen en lämplig fiskeplats för arten. Smålommen är känslig för vindkraft, eftersom den flyger tungt och behöver stort svängrum runt fiske- och häckningsplatser. Bolaget har inte ifrågasatt dessa uppgifter.

Bolaget har, varken i sin miljökonsekvensbeskrivning eller därefter, berört smålommen eller vindkraftsverksamhetens påverkan på densamma. Domstolen konstaterar att detta utgör en brist i utredningen.

Sammanvägd bedömning om verksamhetens tillåtlighet

Vid tillståndsprövning av ärenden enligt miljöbalken är det den sökande som har att visa att de krav som följer av 2 kap. miljöbalken iakttas. Detta innefattar bl.a. att den sökande ska visa bl.a. att vald plats är lämplig med hänsyn till att ändamålet ska kunna uppnås med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön (2 kap. 6 § miljöbalken). Det aktuella området får anses vara av speciell karaktär då det inrymmer

en ovanligt hög tjäderförekomst för att vara beläget i dessa delar av Sverige. Spelplats för tjäder finns nära flera av verken som omfattas av ansökan. Sammantaget med bristerna i utredningen beträffande nattskärta och smålom finner Mark- och miljööverdomstolen att sökanden inte har visat att platsen är lämplig för uppförande och drift av ansökt vindkraftsverksamhet. Miljöprövningsdelegationens beslut om tillstånd ska därför upphävas och ansökan avslås.

Domen får enligt 5 kap. 5 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar inte överklagas.

I avgörandet har deltagit hovrättslagmannen Claes-Göran Sundberg, tekniska rådet Bengt Jonsson samt hovrättsråden Mikael Hagelroth och Margaretha Gistorp, referent.

Föredraganden har varit Christopher Jakobsson.

VÄNERSBORGS TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2016-01-29
meddelad i
Vänernsborg

Mål nr M 834-15

KLAGANDE

1. AD

2. B

3. C

4. D

5. E

6. F

7. G

8. H

9. I

10. J

Dok.Id 293255

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 1070 462 28 Vänernsborg	Hamngatan 6	0521-27 02 00	0521-27 02 30	måndag – fredag 08:00-16:00
		E-post: mmd.vanersborg@dom.se		-

11. K

12. AF

13. L

14. M

15. AE

16. N

17. AG

18. AH

19. AI

20. O

21. P

22. AJ

23. Q

24. R

25. S

26. T

27. U

28. AK

29. AL

30. X

31. Y

32. Z

33. Å

35. Ä

36. Ö

37. AM

MOTPART

Länsstyrelsen Västra Götalands län
403 40 Göteborg

MOTPART OCH KLAGANDE

Rabbalshede Kraft AB, 556681-4652
Marknadsvägen 1
457 55 Rabbalshede

ÖVERKLAGAT BESLUT

Länsstyrelsens i Västra Götalands län, beslut den 22 januari 2015 i ärende nr 551-42500-2013, se bilaga 1

SAKEN

Tillstånd till vindkraftsverksamhet, Vindpark Holmevattnet, i Dals-Eds och Färgelandas kommuner

DOMSLUT

Mark- och miljödomstolen

1. avvisar överklagandena från AM, AD, AK, AL, AE och AH,
 2. bifaller yrkandet om ändring av villkor 6 som istället ges följande lydelse
”Anläggningsarbeten samt skogsavverkning som är en förberedelse för anläggningsarbeten får inte ske fr.o.m. den 1 april t.o.m. den 31 augusti. Detta villkor gäller hela vindkraftsparken med undantag av första delen av infartsvägen, se bilaga 1.” och
 3. avslår överklagandena i övrigt.
-

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖDOMSTOLEN

AD, C, E, F, G, H, I, AF, L, M, AE, N, AG, AH, AI, O, P, AJ, Q, R, S, T, U, AK, AL, X, Y, Z, Å, Ä, Ö, AB, AM, B, D, J och K har yrkat att det av miljöprövningsdelegationen meddelade beslutet ska upphävas.

Rabbalshede kraft AB har yrkat att mark- och miljödomstolen ska se över klagorätten för de enskilda som bor på ett längre avstånd än 3 km från vindkraftparken samt att domstolen ska ändra det meddelade tillståndet enligt följande.

a) Stycke 1 i villkor 6 ska ha följande lydelse:

”Anläggningsarbeten samt skogsavverkning som är en förberedelse för anläggningsarbeten får inte ske fr.o.m. den 1 april t.o.m. den 31 augusti. Detta villkor gäller hela vindkraftparken med undantag av första delen av infartsvägen, se bilaga 1.

b) Villkor 9 ska upphävas

c) Ekonomisk säkerhet ska föreskrivas enligt följande (ändringen kursiverad)

”Verksamhetsutövaren ska ställa säkerhet för efterbehandling och andra återställningsåtgärder till ett belopp om 830 000 kronor per vindkraftverk som uppförs. *En första avsättning om 100 000 kr per vindkraftverk ska ske innan anläggningsarbetena påbörjas. Den återstående delen av säkerheten ska ställas med lika delar dels det tionde året och dels det femtonde året efter att tillståndet har tagits i anspråk. Innan säkerheten ställs vid dessa två tillfällen ska säkerheten indexuppräknas efter konsumentprisindex, där året*

för ianspråktagande utgör bas. Säkerheten ska godkännas av miljöprövningsdelegationen. Om vindkraftparken byggs i etapper kan även säkerheten ställas innan varje etapp byggs.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län har bestridit de enskildas yrkande om att tillståndet ska upphävas, bolagets yrkanden angående den ekonomiska säkerheten samt ändringen av villkor 6. Länsstyrelsen har medgivit bolagets yrkande beträffande villkor 9.

Dalslands miljönämnd har bestridit de enskildas yrkande om att tillståndet ska upphävas samt att villkor 6 ska ändras i enlighet med bolagets yrkande. Nämnden har dock medgett att transporter på vägarna, samt montagearbeten på uppställningsplatserna, skulle kunna accepteras i området under juli och augusti. Nämnden har även medgett bolagets yrkande om att villkor 9 ska upphävas. Vad gäller den ekonomiska säkerheten har nämnden varken medgett eller bestridit bolagets yrkande.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖDOMSTOLEN AD, C, E, F, G, H, I, AF, L, M, AE, N, AG, AH, AI, O, P, AJ, Q, R, S, T, U, AK, AL, X, Y, Z, Å, Ä, Ö, AB, AM, B och D har som grund för sitt yrkande, sammantaget, i huvudsak anfört följande. Miljökonsekvensbeskrivningen (MKB:n) innehåller allvarliga fel och brister. Bullerberäkning har skett efter ett lägre vindkraftverk medan beräkningen av energi har skett med större vindkraftverk. Konsekvenserna av ytterligare bergsprängning, schaktning mm till följd av markkabel är inte belysta i miljökonsekvensbeskrivningen, mängden krossmaterial är missvisande och

mängden bergkross kan ifrågasättas i förhållande till uppgivet antal lastbilstransporter.

Enligt miljökonsekvensbeskrivningen visar beräkningar att riktlinjer för ljud följs och att inga bostäder kommer att få ljudnivåer över 40 dB(A). Bullerberäkning är felaktig. Bullerberäkning enligt praxis är inte tillämpbar p.g.a. stora nivåskillnader och värsta förhållanden. Endera tillämpas i praxis nya SNV2010 med kort markråhetslängd 0,05 m eller Nord2000 med beräkning för 15 °C, högt gräs och torr luft. Värsta förhållanden är nollgradigt, frusen mark, fuktig luft och inversion. I praxis hänvisas felaktigt till en ISA-standard men denna är ett sätt att jämföra mätvärden världen över. Praxis med SNV2010 - och Nord2000- beräkningar har verifierats mot varandra och befunnit ge lika resultat. Från vetenskaplig synpunkt är verifieringen cirkelbevis. Nord2000-analys med värsta omgivningsförhållanden ger samma resultat som med beräkningar med SNV2002 och markråhetslängd 0,30 m. Beräkning med ”ideala” förhållanden ger 1,5 dB(A) för låg bullernivå. Bullerberäkningar genomförda av docent AY, utifrån Siemensverk med källjudet 108 dB(A) och råhetslängden 0,303 m, visar att bullernivån för 14 fastigheter överskrider gränsvärdet på 40 dB(A) och att bullernivån för 34 fastigheter överstiger 35 dB(A).

Hänsyn har inte tagits till ny forskning angående amplitudmodulerat buller. Enligt forskning bekostad av Energimyndigheten (AÅ. Ljud från vindkraftverk, modell – validering - Mätning. Slutrapport Energimyndigheten projekt 32437-1. Uppsala universitet. Uppsala. 2014-12-30, sid 27 tillkommer ett nytt krav på 35 dB(A) beträffande ”dunkande” amplitudmodulerat buller.

Gränsvärdet 40 dB(A) har till stor del baserats på en doktorsavhandling av AÄ, Göteborgs Universitet (arbete utfört vid Halmstad högskola, Halmstad) Human resonance to wind turbine, noise perception, annoyance and moderating factors, ISBN 978-91-628-7149-9, 2007. Redovisat doktorsarbete under ledning av docent AÅ, Uppsala Universitet, 2014 torde vara mer relevant. Av lättförklarliga skäl var verken mindre för 10 år sedan (svischande buller enligt sökanden) än nu (”dunkande buller”)

Hänsyn har inte tagits till dansk forskning om lågfrekvent buller.

Forskare i Australien har varit banbrytande när det gäller forskning av infraljud där ljudet inte hörs men ändå påverkar människors hälsa. I Finland har människor tvingats flytta på grund av infraljud. Finska politiker har nu tillsammans med erkänd forskare bildat en grupp och gett stöd till forskning för att gå till botten med hälsoproblem av infraljud som inte hörs men ändå påverkat människor i sådan grad att de tvingas flytta.

Bullerproblematik har rapporterats från bolagets två tidigare uppförda parker i Munkedals kommun, Brattöns vindkraftpark och Dingle-skogen Vindpark. I en fastighet i Hedekas har man tvingats byta fönster på den vägg som vetter mot vindkraftverken och i sovrummen har man tvingats sätta upp gipsskivor för att eliminera ljud från vindkraftverken. Ångpanneföreningen har i dessa fall mätt bullernivåerna och uppmätta värden har legat mellan 35 och 48 dB(A). I vindkraftparken Töftedal har verken jämfört med miljötillståndet ökats från Vestas 2 MW V90 (källjud 104,0 dB(A)) till Siemens 2,3 MW SWT101 (källjud 107,0 dB(A)). Verken har försetts med ”flap” på turbinbladen vilket har ökat uppmätt dB(C) värde till förfång för drabbade grannar men till förmån vad gäller kravuppfyllelse med minskat uppmätt dB(A)-värde. Med beaktande av kända fakta från dessa vindkraftparker och AY bullerberäkningar dras slutsatsen att bolagets miljökonsekvensbeskrivning är undermålig.

Beviskraven på att bullernivån innehålls har mer eller mindre kringgåtts i tillståndsskedet genom att tillståndskrav på närfältsmätningar jämte ospecificerade beräkningar har föreskrivits. Konsensus bland myndigheter och domstolar har blivit att närfältsmätningar ska utföras i blandad terräng jämte beräkningar i syfte att innehålla Naturvårdsverkets krav. Att utföra närfältsmätningar i blandad terräng får betraktas som diletanteri. Att beräkningar utförs enligt för verksamhetsutövaren gynnsam metod spär på felen. Närfältsmätningar ska istället utföras på ett sådant sätt att resultaten speglar de faktiska problemen. Mätplattan ska placeras öppet vid vindkraftverken samt öppet invid de boendes fastigheter. Mätplattan ska inte

placeras på ett sådant sätt att de ljud som alstras maskeras och förblir dolda i mätningen.

I regionalnytt/västerbottensnytt från den 9 september 2014 rapporterades det om att älgar och renar skräms av vindkraftverken. Forskning visar att renar undviker att vistas i närheten av vindkraftverk vilket visar att friluftsliv i form av jakt kommer att bli lidande. De fastighetsägare som har djur kommer att drabbas av den felaktiga bullerberäkningen.

På grund av att det finns vattendrag/sjö och gammal skog i området vid Holmevattnet finns där rikligt med fåglar exempelvis tjäder, orre kungsörn, tornfalk, svanar, tranor, fiskmås, skrattmås, ormvråk, duvhök, sparvhök och storlom, gråspett och vitryggig hackspett. Stora fåglar med sjöfågel flyger vår och höst över området vid Holmevattnet och detta ser man både från Gesäter och Västra Lerkvillan i Lerdal.

Nattskärar finns i hela området och även spelplats för tjäder i Skogsstyrelsens naturvårdsobjekt nr 54. Annan markägare i den planerade vindparkens närområde har i tidigare kontakter med Skogsstyrelsen lovat att inte hugga ner tallar med raka grova stammar då dessa är speciellt lämpliga för tjädrar/tjäderspel. Skogsstyrelsens personal övernattade i området och kom fram till att det fanns gott om tjädrar i området. Även inom vindkraftområdet finns tallar med raka grova grenar som gynnar tjädrar. Antalet tjädrar har ökat i området sedan Skogsstyrelsen gjorde sin inventering. Därför är det anmärkningsvärt att fågelinventeringen ger vid handen att det finns lite tjäder i området.

Den planerade vindparken kommer att ligga ungefär mittemellan skogsallmanningen Kynnefjälls Naturreservat, som sedan 1992 är ett värdefullt Natura 2000-område, och Lerdals dalgång. Arter inom Natura 2000-områden färdas och vistas, precis som i andra biotoper, även i dess närområden vilket gäller främst fåglar och fladdermöss med snabb förflyttningsförmåga. Den bestämda uppfattningen är att flertalet hotade fågelarter i Lerdals dalgång, som t.ex. gråspetten, har området kring Holmevattnet som habitat. Göktyta är en annan rödlistad fågel som observerats i Lerdals dalgång men som troligen har sin boplats i

befintliga håligheter i träd i blandskog som finns i och omkring Holmevattnets projektområde.

I miljökonsekvensbeskrivningen beskrivs att en fladdermusinventering genomförts utanför planerat område. Vid de flesta lokaler påträffades tre arter vilket gör den artfattiga. Vid Östra Lerkvilla och Gesäters kyrka registrerades fyra arter. Närområdet vid Västra Lerkvilla har alltså inte inventerats trots att flertalet av de berörda fastigheterna ligger inom detta område.

En ny fågel- och fladdermus-inventering ska utföras av en oberoende sakkunnig. Utredningsområdet är för litet bl.a. eftersom området för uppställningsplatser är för litet samt att första delen av vägen inte ingår i utredningsområdet.

Intrånget i riksintresseområdet kan bli så stort som 253 meter jämfört med 100 meter som länsstyrelsen accepterat eftersom intrånget, redan innan den toleransmån på 100 meter som sökanden har begärt, är 153 meter.

Sumpskogar omringar det planerade vindkraftområdet. Enligt skogsstyrelsens direktiv om sumpskogarnas bevarande gäller att det avgörande för att bevara sumpskogarnas naturvärden är att vattnets flöden och beskuggningen av marken kan bibehållas. De arter som är beroende av stabila förhållanden i form av fuktighet, temperatur, ljus och vind slås annars lätt ut.

Området utgörs av en gammal bygd. Bl.a. vid Gesäters kyrka och dess omnejd finns mycket gamla stenåldersgravar och det lär ha funnits kyrkor där redan på 1200-talet. Vindkraftverken kommer att vara mycket dominerande och upplevas vara mycket nära kyrkan.

Enligt 2 kap. 6 och 9 §§ MB ska det för en verksamhet eller åtgärd som tar i anspråk ett mark- eller vattenområde väljas en plats som är lämplig med hänsyn till att ändamålet ska kunna uppnås med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön. En verksamhet eller åtgärd får inte bedrivas eller vidtas om den medför risk för att ett stort antal människor får sina levnadsförhållanden väsentligt försämrade eller miljön försämras avsevärt.

Det är alldeles för vagt beskrivet i miljökonsekvensbeskrivningen att ” *bolaget inte har planer på att ändra våtmarker och andra liknande miljöer vid Holmevattnet. Verksplatser och vägar anläggs med hänsyn till våta områden*”. Bisfenol A (BPA), färg, olja, neodym kan urlakas till mark och vatten och sedan leta sig ner till Örekilsälven. Oljeläckage från arbetsmaskiner kan även ske i samband med byggnationen. De ingrepp i naturen som krävs till följd av anläggningsåtgärderna riskerar att ge betydande miljöpåverkan med bl.a. läckage av miljögifter till Örekilsälven. Konsekvensen av sprängda kabeldiken blir en dränering där försurat vatten med tungmetaller än snabbare utan infiltration rinner ner i Örekilsälven.

Nollalternativet innebär att det inte blir några negativa konsekvenser eftersom ingen elproduktion med fossilt bränsle sker i Sverige. Byggnation av vindkraftverk ökar CO₂ då vindkraftverk släpper ut mer CO₂ än vattenkraft och kärnkraft.

Den i MKB:n angivna vindhastigheten är felaktig. Med hänsyn till det korta avstånd som planeras mellan vindkraftverken kan maximal energi inte fås ut. Om den mängd energi ska utvinnas som uppges i ansökan krävs ett antal fullasttimmar för de verk som sökanden har gjort sina buller- och skuggberäkningar på vilka överstiger det antal timmar som är möjliga att få ut i Sverige. Det är inför köpare av anläggningen, kommuner och landsting, gravt vilseledande och rättsvidrigt att använda verk med motsvarande 3 MW i ansökan med ett högre energiutfall för att sedan lämna buller- och skuggberäkningar för verk på motsvarande 2 MW.

Den ekonomiska säkerheten ska ställas från den dag tillståndet tas i anspråk. Om nuvarande ägare eller eventuell ny ägare inte skulle ha medel till återställande ska medel garanteras för återställande/nedmontering av verken. Kostnaderna för gravitationsfundament har inte beaktats vad gäller den ekonomiska säkerheten.

Om vindkraftsparken blir en realitet kommer blinkande ljus att ses från tre olika vindkraftparker. Fastigheterna kommer minska i värde. Det finns ingen information om Rio kulturkooperativ är auktoriserad att göra miljökonsekvensbeskrivningar.

AM och **Z** har även särskilt anfört att de har rätt att överklaga miljöprövningsdelegationens beslut då de kommer att se såväl vindkraftparken som befintliga vindkraftparkers hinderbelysning från sina bostäder.

J och K

Den MKB som har lämnats in innehåller mängder av påståenden och slutsatser som är felaktiga utan saklig grund. Ingen MKB har gjorts för 200 meter höga vindkraftverk utan avser vindkraftverk med en högsta höjd av 150 meter. Påståendena om miljövinster är felaktiga. Det saknas fotomontage av hur det högintensiva vita ljuset kommer att se ut i verkligheten bl.a. från Lerdals kyrka.

De sakskalet som angivits i yttrandet från den 10 september 2014 har nonchalerats och inte alls bemötts. I beslutet från den 22 januari 2015 har synpunkterna och sakskalet endast bemötts ytligt.

Miljöprövningsdelegationens bedömning under rubriken ”vattenskyddsområde” på sidan 19 ifrågasätts. Beslutet av länsstyrelsen i Västra Götalands län från den 7 november 2012 dnr. 513-2676-2012 angående vattenskyddsområdet för Kärnsjöns ytvattentäkt borde finnas med i underlaget till beslutet på ett helt annat sätt. Bl.a. 5 § om markarbeten eftersom en byggnation av vindkraftverk medför större schaktningsarbeten som sänker markytan och därmed påverkar ytavrinningen. På sidan 26 anges att större schaktnings- och grävningensarbeten kräver anmälan till kommunala nämnder för miljöfrågor. Frågan om tillståndsprövningen för Kärnsjöns ytvattenskyddsområde är enligt 11 kap MB inte bara en fråga för kommunala nämnder att besluta. Dispensskyldighet enligt 11 kap. MB ska inte handläggas på kommunal nivå.

Det ifrågasätts hur miljöprövningsdelegationen kan nöja sig med bolagets sätt att lättvindigt vifta undan alla farhågor genom att försäkra att de ska ”ta hänsyn till” eller ”tänka på” det ena eller andra när byggnationen sker och att man ska lösa problemen efter hand?

Enligt Kungliga vetenskapsakademien finns det ingen anledning att bygga ny subventionerad vindkraft som inte behövs i Sverige. Det är Sveriges el-

konsumenter som tvingas bekosta detta via el-räkningarna. De stora summor som går till vindkraftutbyggnad borde istället riktas in på att reducera det stora oljeberoendet inom transportsektorn. Enligt kungliga vetenskapsakademins experter är den svenska elproduktionen redan idag koldioxidneutral och tillräcklig för våra behov. Därför bör vi, enligt ledamöter i Kungliga Vetenskapsakademiens energiutskott, inte bygga ut vindkraften och okritiskt haka på EU:s energitåg.

Enligt AÖ, Generaldirektör för Svenska kraftnät, är endast 6% av vindkraftens installerade effekt tillgänglig under 90% av tiden. Trovärdigheten i Rabbalshede krafts påståenden om alla kommande miljöfördelar med Vindpark Holmevattnet måste bedömas relaterat till dessa experters uttalanden.

Enligt vad de kan förstå strider ett tillstånd för vindkraftsparken mot Europaparlamentets och Rådets direktiv 2008/105-EG, av den 16 december 2008 (bil. 1, utdrag ur ”Direktiv 2008/105-EG, vilket handlar om miljökvalitetsnormer inom vattenpolitikens område). Vidare skulle ett tillstånd strida mot vattendirektivet som är infört i Svensk lagstiftning i förordning (2004:660) om förvaltning av kvaliteten på vattenmiljön, miljöbalken (SFS 2004:667 samt Förordning (SFS 663) med länsstyrelseinstruktionen.

Vindpark Holmevattnet planeras att till stora delar uppföras på mark som ligger inom vattenskyddsområdet till dricksvattentäkten Kärnsjön. Tre vindkraftverk planeras inom skyddsområdet och i anslutning till området planeras även vägar, kabeldiken, uppställningsplatser, ställverk mm. Därutöver tillkommer byggnation av kraftledning. Det föreligger stor risk för att Kärnsjöns vattentäkt påverkas. Kärnsjön är i länsstyrelsens rapport 2005:34 utpekad på en prioriteringslista för länets kommunala vattenskyddsområden.

Örekilsälven med Kärnsjön är utpekad som ”område av riksintresse för naturvård” Enligt värdeomdömet är områdets natur- och landskapliga kvaliteter mycket stora och komplexa o.s.v. Enligt handledningen ”miljösamverkan Västra Götaland” (mars 2011) framgår att kommunerna ska säkerställa att vattenskyddsområdena skyddas med tydliga skyddsbestämmelser. Uppfattningen är att miljönämnden i Dalsland inte har beaktat dessa lagar och regler.

Den gamla väg som kallas Karl den tolfte vadringsled, som många turister och närboende vandrar varje år, kommer att bli helt förstörd om vindparksbyggnationen blir verklighet.

Rabbalshede kraft AB

Villkor 6- begränsning av anläggningstiden

Området för vindkraftparken domineras av produktionsskog. Det planerade vägnätet följer till stor del det befintliga vägnätet och skotarspår som idag används vid skogsbruksåtgärder. De naturmiljöer som funnits kräva detaljhänsyn vid anläggningen av vindkraftparken består främst av olika våtmarksmiljöer samt enstaka äldre träd. Vid genomförd fågelinventering noterades spelande nattskärre vid ett antal platser inom etableringsområdet. Tätheten av beståndet har bedömts motsvara andra områden med samma miljö, varför området inte har bedömts ha förhöjd känslighet i förhållande till vindkraftverksamhet. Spår av tjäder påträffades men någon större lek i området bedöms dock inte vara sannolik. I yttrande till miljöprövningsdelegationen den 10 september 2014 har länsstyrelsen anført att anläggningsarbeten bör ske med hänsyn till nattskärre och tjäder tidsbegränsas enligt följande villkor.

”Anläggningsarbeten, eller skogsavverkning som är förberedelse för anläggningsarbeten, får inte ske under perioden 1 april till den 31 augusti, inom en radie av 500 meter från varje verk.”

Miljöprövningsdelegationen har utökat restriktionsperiodens omfattning så att även montering av vindkraftverk och tyngre transporter är förbjudna under perioden 1 april-31 augusti. Denna begränsning av etableringsfasen är varken förenlig med gällande praxis eller motiverat vid en avvägning mellan förekommande skyddsbehov och inskränkningar av betydelsen för verksamheten.

Anläggningsarbeten består av sprängning, schaktning, grävning och gjutning i samband med anläggande av infrastruktur såsom vägar, verksplatser och uppställningsplatser inför montering av verken. Anläggningsfasen är till sin karaktär störande i den bemärkelsen att den genomförs samtidigt i ett större geografiskt

område och att ny mark bryts. Den efterföljande leverans- och monteringsfasen däremot sker på färdigställda vägar och verksplatser koncentrerat på en verksplats i taget och medför inga fysiska ingrepp i vindparksområdet. Monteringsfasens omgivningspåverkan är följaktligen begränsad.

Det föreskrivna förbudet mot transporter och montage innebär att bolaget är hänvisad till att montera verken under ett par höstmånader. Den begränsade tiden medför risk för förlängning av byggtiden alternativt montage under vintermånaderna vilket medför högre risker ur framförallt arbetsmiljöperspektiv. Det kan därtill anmärkas att störningarnas omfattning inte är avhängig hur tunga transporterna är; transporterna av vindkraftdelarna inför montage är visserligen tunga och/eller långa med körs av denna anledning långsamt, i storleksordningen 5-10 km/h, på de färdigställda infartsvägarna till verksplatserna. En snabbt framförd personbil eller moped torde därför medföra större risk för störning ur fågelperspektiv. I sammanhanget måste därtill påtalas att rekvisitet ”tyngre transporter” inte uppfyller tillräcklig precision i ett förbudsvillkor.

Sammanfattningsvis kan konstateras att villkoret är orimligt vid en avvägning mellan leverans- och monteringsfasens begränsade omgivningspåverkan och den långtgående inskränkningen av etableringsperioden som förbudet medför.

Villkor 9- avstängning av verken

Miljöprövningsdelegationen har föreskrivit om avstängning av vindkraftverk under vissa förhållanden med motiveringen att avstängningsvillkoret behövs för att det som är förbjudet enligt artskyddsförordningen inte ska kunna inträffa. Vidare har miljöprövningsdelegationen hänvisat bolaget till att ansökan om ändring av villkoret om det skulle visa sig att behov av villkoret inte föreligger.

Miljöprövningsdelegationens resonemang är felaktigt ur flera aspekter; för det första får det påtalas att Mark- och miljööverdomstolen nyligen klarlagt att uppförandet av vindkraftverk inte i sig utgör sådant avsiktligt dödande som förbjuds i 4 § artskyddsförordningen. (Mark- och miljööverdomstolens avgörande den 22 december 2014 i mål M 4937-14 resp. 2920-14.) Miljöprövningsdelegationens inställning, som får förstås innebära att vindkraftverk som bedrivs utan krav på

avstängning tills skydd för fladdermöss (d.v.s. i princip samtliga vindkraftverk i Sverige) bedrivs i strid med artskyddsförordningen, saknar således grund. För det andra är det en grundläggande förutsättning för villkorsskrivning att villkoret behövs (jfr. Högsta domstolens avgörande den 18 november 2010 avseende kemikalievillkoret vid Volvo Personvagnars verksamhet.) För det tredje bortser Miljöprövningsdelegationen från att utrymmet för en verksamhetsutövare att i ett senare skede nå framgång med en ansökan om mildring av villkor är mycket snävt.

Bolaget har inför ansökan låtit genomföra en undersökning av etableringsområdets potential för fladdermöss och varsamhetens förväntade påverkan på den lokala fladdermusfaunan. Av utredningen framgår att området domineras av produktionsskog med ett mindre inslag av våtmarker/sumpskogar samt hyggen. Miljön bedöms ha få potentiella koloni- eller föryngringslokaler och låga förutsättningar för artrikedom eller högt individantal av fladdermöss. Därtill framgår att några distinkta ledlinjer genom etableringsområdet inte förekommer. Vindkraftparkens låga värde ur fladdermusperspektiv har bekräftats vid den inventering av fladdermusaktiviteterna som genomförts inom ramen för utredningen och som omfattar dels skogsmiljön vid verksplatser, dels potentiellt intressanta fladdermuslokaler så som gårdsmiljöer m.m. utanför etableringsområdet.

Miljöprövningsdelegationens beskrivning på sidan 20 i tillståndet angående att det i vissa delar av området finns fladdermöss i relativt riklig omfattning är inte i linje med utredningens resultat och få anses avse konstaterade fladdermusaktiviteter vid t.ex. Gesäter kyrka på flera kilometers avstånd från de planerade verksplatserna. I sammanhanget får särskilt påtalas att kollisionsriskens omfattning, som villkoret om avstängning av vindkraftverken vid vissa förhållanden syftar till att begränsa, är direkt avhängigt det jaktbeteende som olika arter av fladdermöss påvisar. (jfr. Rydell m.fl. 2010b som utredningen hänvisar till på sidan 6). Uppdelningen av fladdermöss i hög- resp. lågriskarter i förhållande till vindkraftverk är således synnerligen relevant vid bedömningen av påverkan på det lokala fladdermusbeståndet och behovet av försiktighetsmått vid verksamheten.

Av den genomförda fladdermusutredningen framgår att tre högriskarter i förhållande till vindkraftverk registrerades i vindparkområdet: nordisk fladdermus, dvärgfladdermus och gråskimrig fladdermus. Varken nordisk fladdermus, dvärgfladdermus eller gråskimrig fladdermus är rödlistade. Ingen av dessa arter, varav nordisk fladdermus och dvärgfladdermus är de två vanligaste arterna i södra Sverige, bedöms i utredningen förekomma i etableringsområdet i någon större koncentration. Risken för att etableringen skulle påverka någon av dessa högriskarter har följaktligen bedömts vara låg.

Utredningens samlade slutsats är att vindkraftetableringen inte medför någon nämnvärd påverkan på det lokala fladdermusbeståndet. Sammanfattningsvis kan därför konstateras att något behov att vid nu aktuell vindkraftpark föreskriva om inskränkning av verksamhetens drift inte föreligger.

Ekonomisk säkerhet

Syftet med kravet på ställande av säkerhet för återställningskostnader är att skydda samhället från risken att behöva stå för dessa kostnader i en situation där verksamhetsutövaren inte kan fullfölja sina åligganden. Samtidigt har det varit lagstiftarens ambition att säkerheten ska vara rimlig för verksamhetsutövaren, se prop. 2006/07:95 s. 135). Av förarbetena framgår vidare att säkerheten ska bedömas med utgångspunkt för kostnaderna för återställande.

Bolaget har i ansökan föreslagit att den ekonomiska säkerheten är 830 000 kr per verk att byggas upp genom en första avsättning om 100 000 kr per verk före det att anläggningsarbeten påbörjas och därefter genom avsättning det tionde året respektive det femtonde driftåret.

Miljöprövningsdelegationen har funnit det föreslagna beloppet rimligt men ansett att hela säkerheten ska finnas tillgänglig från den dagen tillståndet tas i anspråk med motiveringen att det skulle kunna bli aktuellt med återställande redan innan vindkraftverken hunnit uppföras.

Länsstyrelsen har i yttrande till miljöprövningsdelegationen föreslagit två alternativa utformningar av villkoret om ekonomisk säkerhet; alternativ 1 enligt

vilket säkerheten ställs i sin helhet innan tillståndet tas i anspråk och alternativ 2 enligt vilket säkerheten byggs upp succesivt i enlighet med bolagets förslag.

Länsstyrelsen har motiverat alternativ 2 enligt följande.

” För att det ska finnas en säkerhet för återställningsåtgärder för vägar, fundament m.m. om verksamheten tidigt skulle gå över styr behöver en del av säkerheten ställas redan innan tillståndet tas i anspråk. Ett skäligt belopp för denna del av säkerheten får anses vara 100 000 kr per verk som avses uppföras. Resterande del av säkerheten bör sedan ställas efter tio respektive femton år. En succesiv uppbyggnad anses vara en rimlig utformning då en säkerhet kan ställas enligt en plan som vid varje tid tillgodoser det aktuella behovet av säkerhet. En nyligen uppförd vindkraftpark får antas ha ett visst ekonomiskt värde och sannolikheten att verken skulle behöva monteras ned inom 15 år bedöms som liten.”

Länsstyrelsens motivering av rimligheten i en succesiv uppbyggnad av säkerheten ger uttryck för det i sammanhanget väsentligaste, nämligen att säkerheten ska tillgodose det vid varje tid aktuella behovet av säkerhet.

Bolaget har inför miljöprövningsdelegationens beslut redogjort för de beräknade kostnaderna för avveckling av verksamheten enligt följande.

Kranar	530 000
Bergförankrat betongfundament	50 000
Maskinhus	30 000
Ståltorn + elledningar	65 000
Rotorblad	45 000
Elledningar mellan vindkraftverken	20 000
Transformator	15 000
Projektledning + försäkring	30 000
Övrigt	45 000
Kostnad per verk	830 000 kr

Kostnaden för nedmontering av vindkraftverk står för den huvudsakliga delen av återställningskostnaden, i förevarande fall drygt 80 %. Återställning av övriga delar

av verksamheten- verksplats inklusive fundament, transformatorstation och elledningar mellan verken- motsvarar endast 10 % av totalkostnaden per verk. Resterande 10 % avser försäkring m.m.

Vid bedömningen av en succesiv avsättning av säkerheten i förhållande till det behov som säkerheten ska tillgodose kan det utifrån redovisningen ovan konstateras att den initiala avsättningen om 100 000 kr per verk överstiger kostnaderna för det fall att återställningsåtgärder skulle bli aktuella redan före det att vindkraftverken uppförts. Det kan vidare konstateras att ett vindkraftverk betingar ett betydande andrahandsvärde under en stor del av den tekniska livslängden. En säkerhet motsvarande 830 000 kr baseras på den- i sammanhanget mest sannolika- situationen där verksamheten avvecklas vid tillståndstidens slut då andrahandsvärdets existens och omfattning är mera osäkert. Säkerheten på 830 000 kr kommer att finnas tillgänglig redan fr.o.m. det femtonde driftåret, d.v.s. i god tid före det att återställningsåtgärder kan antas aktualiseras. I sammanhanget kan särskilt noteras att några inkomster för återvinning av metaller i vindkraftverken inte medräknats.

Konsekvensen av att säkerheten ska ställas i sin helhet redan före det att tillståndet tas i anspråk är att säkerheten kommer att ha ett betydande övervärde i förhållande till behovet under större delen av den planerade verksamheten. Det föreskrivna kravet på säkerhet är därmed oskäligt betungande för bolaget.

YTTRANDEN I MARK- OCH MILJÖDOMSTOLEN

Länsstyrelsen i Västra Götalands län

Villkor 6

Montering av vindkraftverk med tillhörande transporter är en typ av anläggningsarbeten. Skrivningen ”inklusive montering av vindkraftverk och tyngre transporter” är ett lämpligt förtydligande av villkoret som bör kvarstå. Skrivningen gör det möjligt för bolaget att genomföra arbeten som innebär viss trafik med mindre fordon t.ex. elarbeten och annan service. Det förutsätts att alla fordon som transporeras inom parken inte färdas i några högre hastigheter, därmed antas tyngre

fordon störa mer än mindre servicefordon eftersom tyngre fordon generellt bullrar mer än lättare fordon. Gränsen för vad tyngre transporter utgör är inte preciserat i villkoret. Det kan vara svårt för bolaget att redan i nuläget exakt ange vilka typer av arbeten och transporter som de vill kunna genomföra under perioden 1 april-31 augusti. Det är därför inte lämpligt att i nuläget exakt ange vilka transporter som kan godtas. Om tveksamheter skulle uppstå när vindkraftverken ska uppföras får tillsynsmyndigheten avgöra frågan. Tillsynsmyndigheten kan dessutom medge undantag om det finns särskilda skäl.

Villkor 9

Ett sådant villkor som avses i villkor 9 bör övervägas i de fall där vindkraftparker placeras i ett så kallat *högriskläge* eller i ett *osäkert läge* där fältinventeringar visar att området hyser, eller har förutsättningar att hysa, särskilt skyddsvärda arter eller många fladdermöss. Länsstyrelsen bedömer att området där Vindpark Holmevattnet planeras är ett *osäkert läge*. Av den inventering som bolaget har utfört framgår att de värdefullaste miljöerna finns på längre avstånd till vindparken, t.ex. Gesäters kyrka och i anslutning till Örekilsälven. Avståndet till dessa mer värdefulla miljöer får anses vara betryggande. Nordisk fladdermus finns där vindkraftverken planeras. Den är förvisso en *högriskart* men samtidigt en av Sveriges vanligaste arter och den är inte rödlistad. Området där vindkraftverken planeras domineras av produktionsskog med inslag av våtmarker. Detta indikerar att området inte är särskilt skyddsvärt ut fladdermussynpunkt. Sammanfattningsvis anse länsstyrelsen att området är tämligen ordinärt och bedöms inte vara särskilt skyddsvärt med avseende på fladdermöss. Det saknas därför skäl att förskriva villkor om avstängning.

Ekonomisk säkerhet

Länsstyrelsen anser att hela säkerheten ska ställas innan tillståndet tas i anspråk.

Privatpersoner

Vad privatpersonerna har anfört tillför inte någonting nytt som ändrar länsstyrelsens tidigare ställningstagande. Den bullerberäkning som flera privatpersoner bifogat sina överklaganden, och som utförts av AY, utgår från en annan verkstyp

med högre källjud än i den beräkning som Rabbalshede kraft har presenterat i miljökonsekvensbeskrivningen. Den beräkning som klagandena har givit in utgår från ett Siemensverk med källjudet 108 dB(A) och råketslängden 0,303 m medan Rabbalshede kraft har genomfört beräkningarna utifrån Nordexverk med källjudet 105 och råketslängden 0,05. Båda beräkningarna är utförda enligt Naturvårdsverkets beräkningsmodell. När den beräkningsmodellen används bör utgångspunkten vara att råketslängden ska sättas till 0,05 m. Skillnaden mellan 0,05 och 0,055 får anses vara marginell, men skillnaden mellan 0,303 och 0,05 borde ha viss betydelse för resultatet i beräkningarna. Länsstyrelsen anser att markråkheten ska sättas till 0,05, eller ett värde nära detta, när Naturvårdsverkets beräkningsmodell används. I annat fall ska det motiveras varför annat värde för markråkheten antas. Länsstyrelsen finner inte anledning att ifrågasätta de beräkningar som Rabbalshede kraft har utfört. Den visar att vindkraftverk kan placeras på platsen samtidigt som villkoret om 40 dB(A) utomhus vid bostad kan innehållas. Tillståndet reglerar inte den exakta verkstypen. Av villkor 8 i tillståndet framgår att bullerberäkningen för den verkstyp som slutligen väljs ska bifogas arbets- och tidsplanen. Bolaget har då att visa att de verk som slutligen väljs beräknas klara 40 dB(A).

Dalslands miljönämnd

Buller från vindkraftverk

AY hänvisar till en utvärdering av bullerberäkningsmodellen Nord 2000 och SNV 2010 som jämförs med uppmätta värden och finner att Nord 2000 generellt ger för låga bullervärden. Det anges även att SNV 2010 också gör det men inte i samma utsträckning. Därefter använder AY SNV 2002 för att ta fram nya bullervärden för området och finner då att 40 dB(A) överskrids i flera lägen. Det är möjligt att det i framtiden kommer att finnas sanktionerade beräkningsmodeller som är mer utvecklade och ger resultat med bättre överensstämmelse med uppmätta värden. I villkorsskrivning används idag begränsningsvärden vilket bl.a. innebär att man ofta preciserar mätmetod, intervall och beräkningsmetod. Sådana preciseringar underlättar även för tillsyns-myndigheten. Det finns ganska stabila standarder för mätmetoder. Det sker däremot en ständig utveckling av beräkningsmodeller. Det är därför relativt enkelt att ge

begränsade värden, föreskriva mätmetod och intervaller, men det kan vara problematiskt att fastlägga beräkningsmodeller för bullerspridning. Det kan därför anses som en fråga för tillsynen att avgöra vilka beräkningsmetoder som är lämpliga att använda vid olika tillfällen. Miljönämnden föreslår att mätning och beräkning i bullervillkoret som mest ska preciseras genom mätstandard, tex. Enligt IEC61400-11, men inte med specificerad beräkningsmodell, samt att MKB:n kan godkännas i detta avseende.

Villkor 6

Det är förmodligen korrekt att det inte är transporterens tyngd som avgör om transportererna är störande. Denna formulering bör därför omarbetas. Tjäderspelplats är koncentrerad till den mest centrala delen av området och störning begränsas till 1 april-15 maj. Nattskärnan är däremot spridd över hela området och kan störas under den längre perioden 15 maj-31 augusti. Det är dock inte något tätt bestånd. Vid vindkraftverk i drift drar sig nattskärnan undan 2-300 meter med stannar inom en kilometers radie från verket. Långsamma transporter och monteringsarbeten är koncentrerade till då redan byggda vägar och uppställningsplatser och störningen på nattskärnan kan då vara av mindre grad. Miljönämnden avråder från att anläggningsarbeten görs i närheten av skyddsvärd fågel under deras känsliga period. Transporter på vägarna i området och monteringsarbeten på uppställningsplatserna kan dock accepteras under juli och augusti. En ändring av villkoret så att transporter och monteringsarbeten kan ske under juli-augusti bör vara möjlig utan någon större påverkan på nattskärnan.

BE har genom yttrande den 15 juli 2015 anslutit sig till vad L, M, AE, AH, Z, AJ, AM, Ö, Ä, AD, AG, AF, AK, AL, Y och X har anfört i bemötande.

BEMÖTANDEN

Rabbalshede kraft AB har genom bemötande i huvudsak anfört följande.

Villkor 6

Nattskärra har tagits bort från den svenska rödlistan i samband med den nyligen genomförda uppdateringen av listan. Arten bedöms idag som livskraftig på grund av betydligt ökande bestånd de senaste 10 åren.

Oavsett arternas hotstatus anses tjädern vara känslig för störning under spelperioden (1 april-15 maj) och nattskärnan under häckningssäsongen (15 maj -31 augusti). Bolaget har åtagit sig att följa det av länsstyrelsen tidigare föreslagna försiktighetsmålet enligt vilket skogsavverkning och anläggningsarbeten inte får ske under den sammanlagda känsliga perioden, 1 april-31 augusti.

Länsstyrelsen har i yttrande till domstolen gjort gällande att även montering av vindkraftverk med tillhörande transporter skulle vara en typ av anläggningsarbete. Stöd för denna inställning saknas såväl i praxis som vid beaktandet av de olika projektfasernas omgivningspåverkan i förhållande till de nu aktuella fågelarterna.

Avverknings- och anläggningsfasen uppvisar stora skillnader jämfört med den efterföljande leverans och monteringsfasen. Anläggningsfasen omfattar sprängning, schaktning, fyllning, kabelförläggning och gjutning av fundament varigenom ny infrastruktur skapas i området. Leverans och montering av verken sker på denna färdigställda infrastruktur och koncentrerat på en verksplats i taget. Ur det i sammanhanget relevanta avseendet- risk för störning på arterna tjäder och nattskärna- saknas det grund att likställa dessa väsensskilda faser i verksamhetens uppbyggnad på sätt som miljöprövningsdelegationen har gjort.

De fordon som används för leverans av de tunga verksdelarna framförs i promenadfart; 5-10 km/h. Motsvarande långsamma fart gäller naturligtvis inte för ”mindre tunga” fordon. Länsstyrelsen försvarar villkorets oprecisa omfattning genom antagandet att det kan vara svårt för bolaget att redan nu ange vilka typer av arbeten och transporter som bolaget vill genomföra under perioden 1 april-31

augusti. Det får därför framhållas att bolaget har omfattande erfarenhet utbyggnad av vindparker och känner väl till vilken typ av fordon och annan utrustning som behövs vid leverans av verksdelarna till varje enskild verksplats och den direkt efterföljande monteringen av verket. Vidare känner bolaget väl till att utbyggnaden av den tillståndsgivna verksamheten ställer långtgående krav på planering och styrning av samtliga delmoment i anläggnings- och leveranskedjan, inte minst på grund av långa ledtider för bl.a. turbinleverans. För att möjliggöra en etablering av vindparken på ett någorlunda praktiskt och ekonomiskt genomförbart sätt är det av väsentlig betydelse att det i tillståndet tillhandahållna ”fönstret” för varje enskilt delmoment inte är snävare än vad som är motiverat. Det föreskrivna förbudet mot transport och monteringsarbeten innebär att bolaget är hänvisat till att montera vindkraftverken under ett par höstmånader. På grund av den begränsade tiden kan monteringsarbetet behöva fortsätta under vinterförhållanden. Arbeten vid kyla, is och mörker medför inte bara försämrad arbetsmiljö och ökad skaderisk på människor och maskiner utan även bl.a. ökad åtgång av diesel för uppvärmning av berg, gjutform och betong inför gjutning och för varmkörning av maskiner samt behov av halkbekämpning och snöröjning. En ansträngd tidsram kan även medföra att det blir svårare att beakta andra hänsynsåtgärder som bolaget har åtagit sig i ärendet.

Länsstyrelsen hänvisar till att villkoret är utformat så att tillsynsmyndigheten kan medge undantag från de föreskrivna restriktionerna. Det noteras att tillsynsmyndigheten Dalslands miljönämnd redan nu påtalar att det föreskrivna förbudet mot transporter och montering är allt för långtgående. Bolaget överlämnar åt domstolens bedömning om villkoret ska ändras i enlighet med bolagets yrkande eller i enlighet med tillsynsmyndighetens förslag, vilket innebär att transporter och monteringsarbeten får genomföras fr.o.m. 1 juli.

Nattskärran kommer inte att bosätta eller lägga sina ägg på eller nära de vägar som anläggs inom området. Nattskärran söker sig till skyddade lägen längre från vägarna, exempelvis kalhyggen. Det är dock viktigt att mänsklig aktivitet tillåts på de nyanlagda vägarna för att inte riskera att nattskärran börjar lägga ägg där. Om domstolen anser att begränsning av anläggningsarbeten och montering krävs kan

begränsning av transport- och monteringsarbete mellan skymning och gryning övervägas.

Övriga överklaganden

Verksamheten kommer att kunna bedrivas med iakttagande av de föreskrivna och för vindbruk sedvanliga villkoren för verksamheten. Därtill får påtalas att det inte förekommer något fågelskyddsområde för skogshöns som skulle påverkas av vindkraftetableringen. Vidare framgår av det överklagade beslutet att risken för påverkan på Kärnsjöns vattentäkt beaktats och bedömts av miljöprövningsdelegationen inför tillståndsgivningen.

Amplitudmodulation är typiskt för vindkraftverk när bladen sveper neråt.

Variationen är inte konstant. När riktvärdena togs fram och praxis på 40 dB(A) bildades har miljömedicin varit inblandade. Man diskuterade då bl.a. svischljudet som kan störa människor och detta har relaterats till naturvårdsverkets modeller.

Anledningen till att olika verk har använts vid de olika beräkningarna beror på att de har utförts vid olika tidpunkter. Ansökan går ut på att visa att verksamheten kan bedrivas med de villkor som generellt gäller för verksamheten. Bolaget har ännu inte bestämt vilka verk som ska användas vid etableringen.

Färsk praxis från Mark- och miljööverdomstolen innebär att det inte är nödvändigt att ställa krav på immissionsmätningar vid bostad i alla lägen. Istället är det tillräckligt med källmätning och beräkning.

Vad gäller riksintresset för naturvård är det uteslutet att placeringen av verk 1 påtagligt skulle kunna skada riksintressets värde. Riksintresseområdet avser Örekilsälven och verkets placering är lokaliserat i utkanten av området.

J och K har genom bemötande i huvudsak anfört följande. 97 % av Sverige är redan oberoende av fossil elproduktion. Att då påstå att Holmevattnet skulle medföra koldioxidreducering är fel. På sidan 7 i beslutet om Kärnsjöns ytvattentäkt framgår att geologin i området är knapphändigt utredd.

Denna bör därför utredas innan tillstånd beviljas för tre verk inom vattenskyddsområdet.

L, M, AE, AH, Z, AJ, AM, Ö, Ä, AD, AG, AF, AK, AL, Y och X har genom bemötande i huvudsak anfört följande. Det garantibelopp på 830 000 kr som bolaget hävdar förutsätter att verken förankras med bergsfundament medan gravitationsfundament krävs på platsen. Detta medför kostnader för deponi av betong vilka inte tagits med i det angivna beloppet. Bankkontot bör stå utom bolagets kontroll då det annars kan länsas inför konkurs.

DOMSKÄL

Det antecknas att de privatpersoner som har överklagat meddelat tillstånd bor på ett avstånd av mellan ca 1-5,5 km från närmsta vindkraftverk samt att deras invändningar mot den planerade etableringen i huvudsak kan sammanfattas enligt följande. Den miljökonsekvensbeskrivning (MKB) som har upprättats som en del av ansökan innehåller så stora brister att den ska underkännas, de bullerberäkningar som har genomförts är felaktiga, etableringen riskerar att påverka fåglar, fladdermöss, Kärnsjöns vattenskyddsområde, landskapsbilden, kulturmiljön, riksintresse för naturvård. Härutöver har framförts kritik mot att de synpunkter och saksakal som framförts endast har blivit ytligt bemötta inom ramen för miljöprövningsdelegationens beslut.

Det antecknas vidare att Rabbalshede kraft har yrkat att domstolen ska se över frågan om klagorätt för de enskilda som bor på ett längre avstånd än 3 km från vindkraftparken, att villkor 6 och den ekonomiska säkerheten ska ändras i enlighet med vad som beskrivs ovan samt att villkor 9 ska upphävas.

Rätt att överklaga

Av 16 kap. 12 § miljöbalken framgår att överklagbara domar och beslut får överklagas av den som beslutet angår om det har gått honom eller henne emot. I förarbetena till bestämmelsen anges att tolkningen av vem som ska ha rätt att överklaga ska vara generös (prop.1997/98:45, del 1 s. 482 ff). Enligt praxis är det den som kan utsättas för en skada eller olägenhet som inte är enbart teoretisk eller helt obetydlig som har rätt att överklaga (se exempelvis NJA 2004 s. 590 och NJA 2012 s. 921). Vad gäller vindkraftetableringar har bl.a. avståndet mellan den klagandes bostad och den planerade etableringen betydelse vid bedömningen av om det föreligger rätt att överklaga. Generellt kan sägas att ju mer öppet verken står desto längre bort accepteras att en klagande bor.

Samtliga klaganden har påtalat olägenheter i form av buller från vindkraftverken. AM och Z har även påtalat olägenheter i form av ljus från hinderbelysningen samt de kumulativa effekter de kan drabbas av till följd av att de ser hinderbelysningen även från andra vindkraftparker från sin bostad.

Vindkraftparken planeras till ett område som är beläget högt i landskapet. Verken kan därmed komma att synas från långt håll. Enligt miljökonsekvensbeskrivningen kommer verken att dominera över det öppna jordbrukslandskapet inom 4 kilometer såvida inte topografin och vegetationen skymmer verken. Upprättade fotomontage visar att landskapet kommer att påverkas visuellt, framförallt dalgångarna öster och väster om etableringsområdet. Av genomförd bullerutredning framgår att de klagande beräknas utsättas för en bullernivå under 35 dB(A).

Med hänsyn till de förhållanden som råder på den aktuella platsen samt den praxis som har utvecklats på området (se Mark- och miljööverdomstolens dom den 29 september 2015 i mål M 5746-15 där avståndet 3,2 km används) gör domstolen bedömningen att det inte kan uteslutas att boende inom ett avstånd av upp till fyra km från den planerade vindkraftparken kan ha rätt att överklaga miljöprövningsdelegationens beslut.

Överklaganden från boende på längre avstånd från de planerade vindkraftverken än fyra km kan emellertid inte anses vara berörda på ett sådant sätt att de har klagorätt.

Mark- och miljödomstolen avvisar därmed överklagandena från AM (BD, 5,4 km till bostad), AD (BA, 5,3 km till bostad), AK (BB, 4,5 km till bostad) AL (BB, 4,5 km till bostad), AE (BC, 4,1 km till bostad), AH (BC, 4,1 km till bostad).

Formalia

J och K har bl.a. kritiserat miljöprövningsdelegationens handläggning av målet samt anfört att synpunkter och sakskaäl endast har blivit ytligt bemötta i miljöprövningsdelegationens beslut.

Tillståndsmyndigheten har inom ramen för prövningen att beakta och bemöta de synpunkter och omständigheter som har relevans för ärendets utgång. Det är också dessa omständigheter som bör framgå av beslutet.

Mark- och miljödomstolen anser att miljöprövningsdelegationen har gjort en tillfredsställande sammanfattning av de omständigheter som har varit relevanta för prövningen samt att beslutet har motiverats på ett godtagbart sätt. De omständigheter som har anförts av J och K föranleder därmed inte skäl att upphäva miljöprövningsdelegationens beslut.

Miljökonsekvensbeskrivningen

Syftet med en miljökonsekvensbeskrivning är enligt 6 kap. miljöbalken att identifiera och beskriva de direkta och indirekta effekter som den planerade verksamheten eller åtgärden kan medföra dels på människor, djur, växter, mark, vatten, luft, klimat, landskap och kulturmiljö, dels på hushållningen med mark, vatten och den fysiska miljön i övrigt, dels på annan hushållning med material, råvaror och energi. Syftet är vidare att möjliggöra en samlad bedömning av dessa effekter på människors hälsa och miljön.

Domstolen anser att den av bolaget ingivna miljökonsekvensbeskrivningen uppfyller ovan angivna syften på ett godtagbart sätt och instämmer i miljöprövningsdelegationens bedömning av att miljökonsekvensbeskrivningen ska

godkännas. Vad som anförts av beträffande att miljökonsekvensbeskrivningen är bristfällig föranleder ingen annan bedömning.

Buller

Bullerberäkningarna är gjorda utifrån de i ansökan angivna koordinatsatta placeringarna av vindkraftverken. Beräkningarna har baserats på den av Statens Naturvårdsverk rekommenderade metoden ”Ljud från landbaserade vindkraftverk” 2001 (ISBN 91-620-6249-2) och har utgått från Nordexverk med en effekt på 2,4 MW, källjudet 105 dB(A) samt råhetslängden 0,055 m. Ingen hänsyn har tagits till lä eller dämpande effekter från kuperad terräng och trädvegetation och de beräknade värdena bygger på att det blåser från alla håll samtidigt.

Enligt praxis gäller i normala fall begränsningsvärdet 40 dB(A) vid bostäder för buller från vindkraftverk. De krav som ställs är att verksamhetsutövaren ska kunna visa att det finns tekniska och faktiska möjligheter att innehålla dessa krav.

Domstolens slutsats är att bolaget har visat att det finns faktisk möjlighet att klara det i praxis fastställda begränsningsvärdet på 40 dB (A). Någon marginal till detta värde, i praktiken innebärande ett strängare begränsningsvärde, erfordras inte, se bl.a. Mark- och miljööverdomstolens dom 2013-01-24 i mål M 8236-12.

Enligt domstolens uppfattning finns det ingenting i de omständigheter som har framförts av enskilda som ger stöd för att gällande beräkningspraxis inte ska tillämpas i detta fall. Domstolen anser inte heller att det framkommit någonting i målet som medför skäl att sänka angivet begränsningsvärde till 35 dB(A).

Kontroll av bullernivån

Det föreligger en skyldighet för verksamhetsutövaren att kontrollera att den i tillståndet föreskrivna bullernivån inte överskrids. Det är av denna anledning motiverat att ställa krav på att verksamhetsutövaren ska genomföra ljudmätningar för att kontrollera att denna skyldighet efterlevs.

Miljöprövningsdelegationen har som en del av bullervillkoret (villkor 2) föreskrivit att ”den ekvivalenta ljudnivån ska kontrolleras vid en förstagångsbesiktning genom

närfältsmätningar och beräkningar. Denna kontroll ska genomföras inom åtta månader från det att anläggningen tagits i drift. Kontroll av den ekvivalenta ljudnivån ska därefter ske genom närfältsmätningar och beräkningar eller immissionsmätningar så snart det skett förändringar i verksamheten som kan medföra ökade ljudnivåer eller efter tillsynsmyndighetens begäran, dock minst vart femte år.”

Föreskrivet villkor ligger i linje med gällande praxis och det föreligger inte skäl att närmare precisera hur de aktuella mätningarna ska genomföras. Det finns inte heller skäl att ställa krav på att immissionsmätningar ska genomföras vid bostad (se bl.a. MÖD M 9473-14).

Fåglar och fladdermöss

Det antecknas att bolaget har låtit Naturcentrum AB respektive Rio Kulturkooperativ utföra en fågelinventering samt en fladdermusinventering som del av inlämnad tillståndsansökan.

Enligt domstolens uppfattning uppfyller inventeringarna de krav som enligt praxis ställs på inventeringar av aktuellt slag. Inventeringarna omfattar de arter som bedöms mest känsliga för vindkraft och har utförts med utgångspunkt i de livsmiljöer och platser där det är mest troligt att arterna påträffas. Inventeringarna har utförts inom ett lämpligt utredningsområde och under en tillfredsställande tidsperiod. Domstolen finner inte heller skäl att ifrågasätta resultatet av inventeringarna.

Även om domstolen inte heller finner skäl att ifrågasätta de uppgifter om bl.a. fågelobservationer som har lämnats av flera klaganden ger dessa uppgifter inte stöd för att inventeringarna skulle vara bristfälliga. Det finns därmed inte skäl att kräva ytterligare inventeringar eller upphäva tillståndsbeslutet på denna grund.

Vattenskyddsområde och miljökvalitetsnormer för vatten

Som framgår av miljöprövningsdelegationens beslut är verk 1 beläget inom den sekundära skyddszonen för Kärnsjöns ytvattentäkt medan verk 2 och 3 är belägna

inom den tertiära skyddszonen. Även en bäckpassage utmed infartsvägen (naturhänsyn nr N1 i MKB:n) är belägen inom den sekundära skyddszonen.

Syftet med skyddsområdena och de skyddsföreskrifter som har beslutats för ytvattentäkten (se länsstyrelsens i Västra Götalands läns beslut den 7 november 2012 dnr 513-2676-2012) är att reglera sådan markanvändning som riskerar att utgöra ett hot mot Kärnsjöns ytvattentäkt på kort och lång sikt. De skyddsföreskrifter som gäller för området reglerar bl.a. vad som gäller vid hantering av petroleumprodukter samt vid markarbeten inom den primära samt sekundära skyddszonen.

Av tillståndsansökan framgår bl.a. följande. Bäckens naturhänsyn nr N1 rinner under befintlig väg i en stor vägtrumma. Hänsyn kommer att tas för att undvika avverkning och grävning i bäckens kantzon. För det fall att kurvan behöver rätas ut kommer detta att ske före passagen på den norra sidan. Om eventuell uppställningsplats eller mötesplats för arbetsfordon behövs längs infartsvägen kommer denna att anläggas på minst 50 meters avstånd från bäcken. Byte av vägtrumman kan bli aktuell.

Samtliga verksplatser är belägna på fast mark och sprängningen för fundamenten kommer inte att påverka grundvattnet. En geologisk och bergteknisk besiktning kommer att göras innan och efter sprängningen för fundamenten utförs. Bäckens naturhänsyn nr N1 som rinner ca 50-60 meter från verksplats 1 kommer inte att direkt beröras av anläggningsarbetena. Innan markarbetena påbörjas för verk 1 kommer en anmälan att göras till den kommunala nämnden i enlighet med 5 § i beslutet för vattenskyddsområdet.

Övriga risker för påverkan på vattenskyddsområdet är kopplade till transporter och hantering av kemikalier inom vindparksområdet. Tankning av arbetsfordon sker på anvisad säker plats och lämplig saneringsutrustning kommer att finnas i samtliga arbetsfordon.

Ca 700-800 liter olja finns inne i vindkraftverken. Härutöver används mycket små mängder kemikalier under vindparkens löpande drift. Eventuellt oljespill tas om

hand inne i vindkraftverkens maskinhus eller torn och botten i maskinhuset utgörs av en tät konstruktion. Översyn av verken sker löpande och service utförs två gånger per år. Oljeläckage leder till omedelbart driftstopp och servicepersonal tillkallas för omhändertagande av oljan.

Domstolen finner att de skyddsåtgärder som presenterats av bolaget är förenliga med bestämmelserna för vattenskyddsområdet och tillräckliga för att upprätthålla syftet med detsamma. Miljökvalitetsnormerna för vatten bedöms inte påverkas av aktuell etablering. Risken för att Bisfenol A (BPA), färg, olja, neodym ska urlakas och spridas i vattnet som vissa klagande har gjort gällande finner domstolen som mycket liten. Av det ovan sagda följer att det inte föreligger skäl att upphäva tillståndsbeslutet på dessa grunder.

Riksintresse naturvård

Domstolen konstaterar att verk 1 kommer att lokaliseras i utkanten av ett större riksintresseområde för naturvård (NRO 14025 Örekilsälven med Kärnsjön).

Av värdebeskrivningen till riksintresseområdet framgår att området som helhet hyser natur- och landskapliga kvaliteter. Vid Gesäter finns ett av regionens mest storslagna ravinsystem. Örekilsälven är också ett viktigt lek- och uppväxtområde för ursprunglig lax- och havsöring och vattendragen har ofta stor artrikedom. Vid Gesäter där Örekilsälven och Töftedalsälven flyter samman finns ett representativt odlingslandskap med lång kontinuitet med inslag av naturbetesmarker.

Områdets värden bedöms, enligt värdebeskrivningen, kunna påverkas negativt av bl.a. förorenade utsläpp, grävningar, kulverteringar samt skogsavverkning längs vattendraget. Framtida bebyggelse bör underordnas huvuddragen i det öppna och för exploatering känsliga landskapet.

Domstolens slutsats är att riksintresseområdets värden i huvudsak knyts till andra delar av riksintresseområdet än det nu berörda. Lokaliseringen av verk 1 med tillhörande infartsväg berör ett skogsbeväxt område i utkanten av riksintresseområdet och de anläggningsåtgärder som krävs för att etablera verket inte kan anses medföra påtaglig påverkan på områdets naturvärden.

Det kan visserligen konstateras att lokaliseringen av vindkraftverk 1 kommer att påverka landskapsbilden i det öppna landskapet, bl.a. sett från Gesäter kyrka, men detta förhållande kan inte anses medföra en sådan påtaglig skada på områdets värden att det av denna anledning finns skäl att upphäva beslutet. De synpunkter som har anförts av vissa klaganden beträffande att etableringen skulle medföra ett större ingrepp i riksintresseområdet än vad miljöprövningsdelegationen har tagit ställning till föranleder ingen annan bedömning.

Landskapsbild, kulturmiljö

Utifrån handlingarna i målet kan det konstateras att påverkan på landskapsbild och visuell påverkan på kulturmiljö utgör den i huvudsak största miljöpåverkan till följd av den planerade etableringen. Landskapet i området kommer att förändras och, vindkraftverken kommer att dominera över det öppna landskapet upp till 4 kilometer från vindkraftparken, såvida inte topografin och vegetationen skymmer verken. Fotomontagen visar även att verken kommer att bli väl synliga från flera platser.

Enligt miljökonsekvensbeskrivningen kommer den visuella påverkan på kulturmiljön att bli stor på området vid Gesäters kyrka och delar av riksintressena Töftedal-Gesäter samt norra delarna av riksintresset Örekilsälvens dalgång. Även det kommunalt utpekade kulturmiljövärdet Lerdals dalgång kommer att påverkas visuellt av etableringen. Värdekärnorna i dessa områden är framförallt knutna till det öppna jordbrukslandskapet samt de kyrkor som återfinns där.

Synligheten av verken varierar dock beroende på var i de kulturmiljöintressanta områdena man befinner sig. Vindkraftverkens lokalisering kommer inte heller att medföra att dalgångarna i landskapet ”skärs av” utan snarare bidra till att deras effekter förstärks från synliga platserna i området.

Dessa omständigheter samt det faktum att etableringen inte är beständig medför tillsammans med det förhållande att etableringsområdet är utpekade som lämpligt för vindkraft i berörda kommuners vindbruksplaner medför, enligt domstolens uppfattning, att den påverkan som uppkommer på landskapet och kulturmiljön i

aktuellt fall bör betraktas som acceptabel. Även den påverkan som uppkommer till följd av hinderbelysning får anses vara acceptabel i detta fall.

Val av plats samt stoppregeln i 2 kap. 9 § miljöbalken

Som miljöprövningsdelegationen har uttalat är det ofrånkomligt att en etablering av vindkraft medför viss påverkan på såväl landskapsbild som övriga miljövärden. Domstolens sammanvägda bedömning är dock att bolaget i detta fall har visat att lokaliseringen är väl vald med hänsyn till den verksamhet som ska bedrivas. Påverkan från verksamheten är inte av sådan art att den så kallade stoppregeln i 2 kap. 9 § miljöbalken är tillämplig. Den ansökta verksamheten bedöms därför som tillåtlig.

Villkor 6

Förbudet i villkor 6 har sin grund i skyddet för nattskärta och tjäder. Villkoret har utformats för att, utöver anläggningsarbeten och skogsavverkning, även avse montering av vindkraftverk och tunga transporter med motiveringen att även dessa åtgärder utgör anläggningsarbeten som kan störa arterna under deras känsliga period.

Bolaget har bl.a. anfört att det ur störningsperspektiv är stor skillnad mellan den avverknings- och anläggningsfas som föregår en vindkraftetablering och den efterföljande leverans- och monteringsfasen. Domstolen delar bolagets uppfattning i denna del. Domstolen anser även att bolaget har visat att risken för påverkan på nattskärta är låg i förhållande till de olägenheter som uppkommer för bolaget om tidsbegränsningen i villkoret även inkluderar leverans- och monteringsfasen. Det föreskrivna villkoret framstår därmed som oskäligt i förhållande till det syfte det avser att fylla. Bolagets yrkande ska därför bifallas och villkoret ska ändras i enlighet med bolagets yrkande.

Villkor 9

Miljöprövningsdelegationen har meddelat villkor om s.k. ”bat-mode” (avstängning vid låga vindhastigheter) till skydd mot avsiktligt dödande av fladdermöss. Av inventeringen framgår att Nordisk fladdermus finns i området – om än inte i stora mängder. I dalgångarnas jordbruks- och kulturlandskap finns större koncentrationer

av fladdermöss. Fladdermöss är opportunister och söker föda där tillgången vid var tidpunkt är som bäst. Nordisk fladdermus som har ett i förhållande till vindkraftverk riskabelt beteende (jagar på högre höjder – Vindvals syntesrapport) och kan flyga upp till 5 km för att söka föda. Under stilla sommarnätter kan stora ansamlingar av insekter förekomma vid kraftverkens nav. Ansamlingarna har visats attrahera fladdermöss och den nordiska fladdermusen kan därför befaras attraheras till vindkraftverken så att de riskerar att slås av eller på annat sätt skadas av svepande rotorblad. Bolaget menar, med stöd av utredningar som ännu inte publicerats att just nordisk fladdermus kan antas vara mer begränsad i fråga om flyghöjd.

Ett alternativ till det överklagade kravet skulle kunna vara att delegera rätten att meddela villkor om ”bat-mode” till tillsynsmyndigheten om, genom eftersökskontroll, skulle visa sig att fladdermöss dödas av kraftverken. Sådan efterkontroll är emellertid svår att genomföra med sådan säkerhet att den kan utgöra grund för ett delegerat villkor. Till dess att annat kan visas får syntesrapportens slutsatser vara vägledande för domstolens bedömning av skaderisken. Bolaget har heller inte påvisat att ett ”bat-modekrav” skulle medföra sådana olägenheter att kravet skulle vara oskäligt. Därtill kommer att samma orsakssammanhang och skaderisk kan befaras uppstå för nattskärna, vilka således också, åtminstone till dess att annat visats, utgör tillräckligt skäl för det överklagade villkoret.

Både länsstyrelsen och miljönämnden har tillstyrkt ett bifall till bolagets överklagande i denna del. Domstolen finner trots det, mot ovan nämnd bakgrund och med beaktande av rådande praxis (se bl.a. MÖD 2015-12-10 i mål nr 11073-14 och 11101-14), att villkoret i det närmaste är att betrakta som ett standardvillkor och att överklagandet ska avslås i den delen.

Ekonomisk säkerhet

Enligt 16 kap. 3 § första stycket miljöbalken kan ett tillstånd för sin giltighet göras beroende av att den som avser att bedriva verksamheten ställer säkerhet för kostnaderna för det avhjälpande av en miljöskada och de andra återställningsåtgärder som verksamheten kan föranleda. Enligt andra stycket i samma bestämmelse ska en säkerhet godtas om den visas vara betryggande för sitt ändamål. En

förutsättning för att en successiv uppbyggnad av säkerheten ska kunna godtas är dock att säkerheten vid varje tid kommer att motsvara den aktuella efterbehandlingskostnaden (se prop. 2006/07:95 s. 113 samt Miljööverdomstolens domar den 22 december 2003 i mål nr M 10565-02 och den 21 mars 2005 i mål M 3659-02).

Domstolen instämmer i miljöprövningsdelegationens bedömning av att det belopp som har föreslagits av bolaget får anses vara betryggande i förhållande till de återställningsåtgärder som kan bli aktuella i detta fall. Domstolen anser dock att behovet av att skydda samhället från att behöva stå för återställningskostnader uppkommer redan när vindkraftparken uppförs. En succesiv uppbyggnad kan således inte garantera att säkerhet finns för varje tid aktuellt efterbehandlingsbehov. Domstolen finner därför att säkerheten ska ställas i sin helhet innan anläggningsarbeten för respektive vindkraftverk påbörjas och, den av miljöprövningsdelegationen beslutade, ekonomiska säkerheten ska därmed fastställas, jfr bl.a. Mark- och miljööverdomstolens dom den 8 december 2015 i mål M 6960-14.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga 2 (DV427)

Överklagande senast den 19 februari 2016.

Peter Ardö

Joel Morales

I domstolens avgörande har deltagit chefsrådmannen Peter Ardö, ordförande, och tekniska rådet Joel Morales samt de särskilda ledamöterna Anne-Marie Ramnerö och Dan Löfving. Föredragande har varit beredningsjuristen Ylva Johansson.